

2

מסלול יפו העתיקה

יפו 77 לא הפסקה

סיור קולי ביפו
מסלול העיר העתיקה
מסע אל האגדות ואל ההסטוריה המפוארת של יפו העתיקה

www.visit-jaffa.com

שימו לב **צליל יחיד *** - מסמן אתנחתא בתוך הרצועה. לאחר הצליל מומלץ לחוץ על מקש ההשהיה (פאוז) ולהתארגן בהתאם להנחיות.

צליל כפול ** - מסמן את סוף הרצועה. אחריו יש לעצור את המכשיר ולהפעיל אותו שוב בתחנה הבאה של הסיור.

תוכלו להתחיל את הסיור בכל תחנה שתבחרו, מגיעים לאתר ומפעילים את המכשיר ברצועה המתאימה. מומלץ לעיין במפה.

הפעלת הסיור הקולי פשוטה מאוד, כל שעליכם לעשות הוא: ● להסתכל במפה ● להגיע לאתר הנבחר ● ולהפעיל שם את מערכת השמע. כל נקודה במסלול היא תחנה מסומנת במפה. אפשר לטייל לפי סדר התחנות, אך ניתן גם להתמקד במקומות נבחרים ולהתאים את הסיור לזמן שעומד לרשותכם.

אפשר לשמוע את הסיור בשטח בכל מכשיר המוגן קבצי MP3 באמצעות אוזנייה אישית, או ברמקולים ניידים שמחוברים לנגן ומאפשרים האזנה קבוצתית.

- תחנה מס' 21 הסביל המשושה, רח' רוסלאן מול פתח מסגד מחמודיה עמ' 27
- תחנה מס' 20 תצפית על תל אביב, רח' רציף העלייה השנייה עמ' 26
- תחנה מס' 19 מסגד הים וסלעי אנדרומדה, מול רציף העלייה השנייה מס' 3 עמ' 24
- תחנה מס' 18 נמל יפו עמ' 22
- תחנה מס' 17 סמטת נתיב המזלות עמ' 22
- תחנה מס' 16 תצוגת התותחים, רחבת הכנסייה, רח' מפרץ שלמה ס' 1 עמ' 21
- תחנה מס' 15 כנסיית פטרוס הקדוש, רח' מפרץ שלמה מס' 1 עמ' 20
- תחנה מס' 14 כיכר קדומים עמ' 20
- תחנה מס' 13 בית שמעון הבורסקאי ומסגד אל טאבייה, סמטת שמעון הבורסקאי 8 עמ' 19
- תחנה מס' 12 בית הכנסת זונאנה סמטת מזל דגים מס' 2 עמ' 18
- תחנה מס' 11 פסל התפוז - סמטת מזל אריה פינת רח' הצורפים עמ' 17
- תחנה מס' 10 חפירות יפו ושער רעמסס עמ' 16
- תחנה מס' 9 גשר המשאלות עמ' 13
- תחנה מס' 8 גן הפסגה, גן אברהם עמ' 12
- תחנה מס' 7 רחבת מזדאון יפו, רח' מפרץ שלמה 10 עמ' 11
- תחנה מס' 6 רחוב הצורפים, רח' הצורפים 18-16, פינת סמטת אבולעפיה עמ' 11
- תחנה מס' 5 שער ירושלים, רח' רוסלאן 7 עמ' 10
- תחנה מס' 4 סביל סולימן, רחוב רוסלאן עמ' 8
- תחנה מס' 3 המסגד הגדול של יפו, רחוב רזיאל 28-26 עמ' 7
- תחנה מס' 2 קישלה עמ' 6
- תחנה מס' 1 כיכר השעון עמ' 4

נפנה עתה את תשומת לבנו למגדל השעון, המבנה שהעניק לכיכר את שמה.

כחלק מהשאיפה העות'מאנית לשלב את המודרניזציה והקדמה באימפריה, ולכבוד ציון עשרים וחמש שנה לשלטונו של הסולטאן עבדול חמיד השני, הוקמו כמה מגדלי שעון בערים שונות בארץ, וביניהן ירושלים, חיפה ועוד. אנחנו רואים כי אף ביפו הוקם, בתחילת המאה העשרים, מגדל שעון מפואר לכבודו של הסולטאן.

ומי מימן את השעון שעל המגדל? בנייתו תמכו גורמים רבים, ערבים ויהודים כאחד, וביניהם גם משפחת מויאל, משפחה יהודית עשירה. מסורת המשפחה מספרת שליוסף מויאל הייתה חנות בכיכר, והוא היה האדם היחיד בסביבה שהחזיק בשעון כיס. כבוד גדול באותם ימים. כאשר נחנך קו הרכבת בין יפו לירושלים רצו הנוסעים להספיק לעלות על הרכבת הקרובה, ולכן פנו אל חנותו בשאלה פשוטה: מה השעה? זה קרה שוב ושוב, ומשקצה נפשו בשאלות החוזרות ונשנות תרם כסף להקמת השעון כדי לאפשר לכולם לדעת מה השעה בכל עת.

הכיכר שבה אנו ניצבים כעת נבנתה על תוואי החפיר לאחר סתימתו.

נפנה את מבטינו מזרחה ונראה בצדו השני של הכביש מבנה בעל ארבעה עמודים גבוהים. כפי שהזכרנו, לקראת סוף המאה ה-19 החל תהליך "היציאה מהחומות", כחלק מתהליך זה, נבנה מחוץ לחומות גם המבנה בעל העמודים שלפנינו, אשר שימש כבית הממשל העות'מאני, ה"סראיה אל-ג'דידה". ממבנה זה נותר רק אגף אחד עומד על תלו. צמוד אליו אפשר לראות את בית המושל של אותה תקופה, על מרפסותיו החיצוניות היפות. מבנים אלו מסמלים יותר מכל את תהליך ההתחדשות של יפו בסוף המאה ה-19. מדוע, אם כן, אנו רואים רק שרידים ממבנה חשוב ומפואר זה? הסיבה היא שבמהלך מלחמת השחרור שימשה הסראיה כמפקדת הלוחמים הערביים ופוצצה על ידי אנשי הלח"י בינואר 1948.

לפני כמה שנים שוחזרה חזית בית המושל והחלק שנותר מבית הממשל. לאחר שיפוצו של המבנה ע"י ממשלת טורקיה, נבנה בסראייה המרכז לתרבות תורכיה בישראל.

תחנה מס' 1

כיכר השעון

נתמקם בצד הצפוני של הכיכר.

ברוכים הבאים אל יפו העתיקה. הסיור יוביל אותנו אל הפינות הקסומות של העיר שהייתה פעם מוקפת בחומה.

כערים קדומות רבות בעת העתיקה, הייתה העיר יפו מוקפת חומה, וכאשר השתפרו תנאי הביטחון לקראת סוף המאה התשע-עשרה, נהרסו החומות והעיר החלה להיבנות גם בשטח שמחוץ לחומותיה.

אנו נמצאים בכיכר הידועה בכינוייה: "כיכר השעון". הכיכר שבה אנו עומדים הייתה כיכר מרכזית בעיר שמחוץ לחומות, אשר ריכזה אליה את מוסדות השלטון וחיי המסחר. הביטו מערבה - לכיוון הים, אל שורת החנויות בעלות הפתחים המקושטים. חנויות אלו, המסמלות את הקצה הצפוני של יפו העתיקה, נבנו על תוואי החומה הטורקית, ומאחוריהן עברה הדרך הצבאית של הצבא התורכי שנועדה להגן על העיר. אחרי כיבוש יפו על ידי נפוליאון ונסיגתו ממנה בשנת 1799, נותרו ביצורי העיר ובתיה הרוסים. שיקומה של יפו לאחר כיבושו של נפוליאון נעשה ע"י שני מושליה הבאים של העיר, השליטים העות'מאנים מוחמד פאשא אבו-מארק ומוחמד אגא-שאמי, הזכור בדברי ימי יפו כ-"אבו-נבוט", מושלה התקיף של יפו בתחילת המאה ה-19. כהכנות למרד נגד מושל עכו, חיזק אבו-נבוט את ביצורי העיר ואף הקיף אותה בחפיר - מעין תעלה עמוקה שנועדה להגן על המצודה.

נביט על שורת החנויות המערבית, נפנה מבטינו צפונה, אל הקצה הימני של השורה, לעבר מבנה האבן בעל הקשת הגדולה. במקום זה ניצבה המצודה שנועדה להגן על העיר. מסביב למצודה, כמו מסביב לחלק מחומותיה של העיר, היה חפיר עמוק, ואף

תחנה מס' 2 קישלה

העותמאני להפיל את החומה שהגנה עליה. את החפיר הרחב שהקיף את המצודה הם מילאו באבני החומה ההרוסה ועליו נבנה האזור שבו אנו עומדים עכשיו. האזור כונה גם "סכנת אל דוואלה" כלומר, מקום מושבם של נציגי השלטון.

שימו לב לשתי תיבות הדואר האדומות שעומדות צפונית למבנה, הן כאן כבר מימי המנדט הבריטי. הבריטים המשיכו להשתמש בתקופת המנדט בסראייה כמרכז מנהלי ושלטוני ובקישלה כתחנת משטרה ובית מעצר. תיבות הדואר נשארו כמזכרת וכסממן אחרון לנוכחותם באזור. מבנה הקישלה המשיך לשמש כתחנת משטרת ישראל עד לשנת 2005.

אנו ניצבים מול שער הכניסה ל"קישלה". בתקופה הצלבנית עמדה כאן מצודה שהגנה על העיר העתיקה מצפון-מזרח. גם לאחר מכן שימש המקום כמחנה צבאי לחיילים ששלטו ביפו בתקופות השונות. אנו ניצבים לפני הקיר שהגן על הצד המזרחי של העיר. שימו לב שבהמשך חומת המצודה מתעקלת מערבה, לכיוון הים, וכך מגנה גם על צפון העיר. מדוע נבנתה המצודה במקום הזה? הפינה הצפון-מזרחית של העיר הייתה נקודת תורפה מבחינה טופוגרפית והיה צורך במכלול ביצורים שיגנו עליה. המצודה היא חלק ממכלול הביצורים שנבנה והיא הגנה גם על שער העיר הסמוך, שאליו נגיע בהמשך הסיור.

צמוד לקיר הצפוני של הקישלה, בקו עצי הדקל שמחוץ לחומה, נוכל לראות את השרידים המשופעים של החומה שהגנה על העיר. לו היינו עומדים כאן לפני כמה שנה בוודאי לא היינו רוצים להיכנס דרך השער המפואר שלפנינו. האורחים שבאו אל המבנה הזה היו צפויים למאסר... פירוש המילה "קישלה" בתקופה העות'מאנית היה- "בית סוהר". הקישלה שכן בעיר העתיקה, ועם היציאה מהחומות הועתק משם למקום זה. בואו נביט בשער המפואר המעוטר בסגנון ים תיכוני. השער בנוי בצורת קשת שמתחתיה מופיע סמל השלטון הטורקי, ה"טוג'רא".

מקומו של מבנה השלטון מול בית הסוהר איפשר למושל העיר להבהיר לאזרח המטריד בתנועת יד אחת, כי אם ימשיך בתלונותיו ימצא את עצמו בבניין שממול, בבית הסוהר. לקראת סוף המאה ה-19 עלתה תחושת הביטחון בעיר והצורך בחומות פחת ולכן החליט השלטון

השעונים שעל המגדל הותקנו ותוחזקו ע"י השען משה-מוריץ שינברג, שמוצאו מרומניה. משה פעל רבות לקידומו של הרעיון הציוני, יזם בניית חנויות ביפו והיה מעורב בעסקאות רבות לרכישת קרקעות עבור היישוב היהודי בארץ. אם נתבונן במגדל הבנוי באבני כורכר, נופתע לגלות כי הוא בנוי משני חלקים בעלי סגנונות שונים. החלק העליון בנוי בפשטות בהשוואה שתי הקומות התחתונות, שהן מעובדות ומושקעות יותר. בראש המגדל נקבעו שני שעונים. אם תבואו בשעה שלמה - תוכלו לשמוע את צלצול השעון.

הכיכר הייתה מקום הומה אדם ושכנו בה שווקי ירקות, בתי קפה שוקקי חיים, חלפנים ומגידי עתידות. תפקיד מיוחד נועד לבלברים, הלא הם כותבי הבקשות בקסת הדיו עבור פקידי השלטון שישבו בסראייה. אם רק נעצום לרגע את עינינו ונקשיב, אולי נוכל לשמוע את רעש הכרכרות מסביבנו, את קריאות הרוכלים והתגרנים בשוק. נפתח עיניים, ונזכור כי גם היום, במרחק מטרים ספורים מהכיכר, מתקיים שוק ססגוני שאליו נגיע לקראת סוף סיורנו.

כיכר השעון הייתה "התחנה המרכזית" של אותם הימים וממנה יצאו שלוש דרכים ראשיות: דרומה - לעזה, דרך רחוב יפת- הוא רחוב ע'מי לשעבר, צפונה - לשכם, דרך רחוב ריאל - הוא רחוב בוסטרס לשעבר, ומזרחה - לירושלים, דרך רחוב בית האשל - הוא רחוב סיקסק לשעבר. בדרכים אלו נעו בהמות המשא, העגלות והדילי'אנסים. נסו נא לדמיין את הרעש וההמולה, את עולי הרגל לארץ הקודש, תושבי יפו ושאר מבקרים הרוצים להגיע למחוז חפצם.

נחצה את הכביש מערבה, נלך לקצה הצפוני של המדרכה ונעצור מול הבניין הימני שבסוף בשורת המבנים, המבנה שמעליו קשת, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 3

המסגד הגדול של יפו, רחוב רזיאל 26-28

אנחנו נמצאים לפני המסגד הגדול של יפו, הנקרא גם מסגד מחמודיה.

לפנינו שער מרשים שדרכו נכנסו השליטים למסגד החשוב והגדול ביותר במסגדי יפו והשלישי בגודלו בכל מסגדי הארץ! סגנון הבנייה שלו איננו יפואי-מקומי.

התוכלו לנחש מהיכן נלקחו אבני הגיר, ומדוע מעל פתח הכניסה יש שושנה - "רוזטה" אשר מאפיינת את התקופה הצלבנית לפני כ-800 שנה?

התשובה נעוצה ברצונם של שליטי העיר המוסלמים להיבדל מן ההמון היפואי בעת הכניסה למסגד. עד לבניית השער הזה יצאו שליטי העיר מן הסראיה, הקיפו את המסגד, עברו דרך שווקים הומים ומלולכלים ונכנסו למסגד יחד עם שאר המתפללים. המצב היה בלתי נסבל עבור שליטי יפו שחפצו

עתה נפנה שמאלה ונלך כמה מטרים דרומה, לאורך שורת החנויות לכיוון רחוב יפת. נעצור מול שער הברזל הירוק, בעל הפתח המעוטר, שם נאזין להסבר הבא.

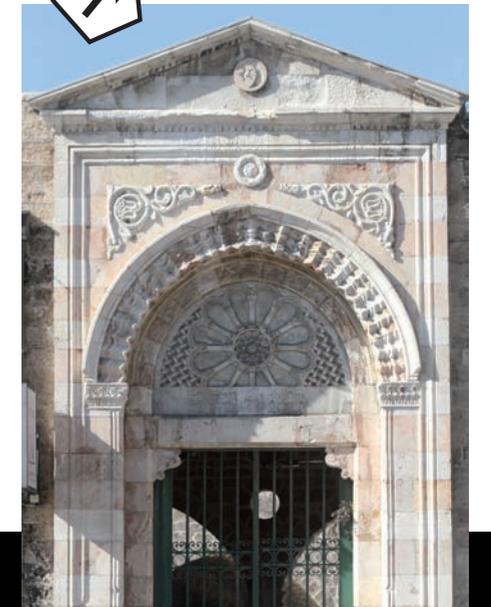
תחנה מס' 4
סביל סולימן
(רחוב רוסלאן 7)

אנו עומדים ליד סביל סולימן. הסביל הוא ברזייה ציבורית שנועדה לספק מים לעוברי דרכים ולתושבי העיר. השליט המוסלמי מחויב לספק לנתיניו ביטחון ולהשכין צדק בעירו. אם בנוסף על כך הוא גם מסדיר את אספקת המים לעיר, הדבר מעיד על נדיבות לבו ומזכה אותו בעשיית מצווה מתמשכת לאורך זמן. הסביל שלפנינו היה חלק ממצודה החומה הטורקית ונמצא ברחבת שער העיר. רחבה זו שימשה כמקום מנוחה והתארגנות עבור שיירות ואנשיהן לפני יציאתם מהעיר לדרך ארוכה.

בכניסה מכובדת ורשמית יותר. לכן החליטו שליטי העיר לבנות את השער המפואר שאנו ניצבים בפתחו והוא נבנה מאבנים שהובאו מאתרים שונים בארץ. בדרך דומה אף הובאה השושנה הצלבנית אשר נמצאת בחלקו העליון של השער. שימו לב שלרזזטה שלנו חסרה חתיכה... כדי להתאימה למבנה השער נאלצו הבנאים היפואים לנסר את חלקה התחתון. אם נתבונן בסגנון הבנייה, נראה כי בבניית השער שולבו לבנים בצבעים שונים. סגנון בנייה זה נקרא אבלק. חדי העין מבינו, אשר מכירים אף את ירושלים העתיקה, יכולים לראות כי השער היוו העתק מדויק של סביל שבנה הסולטאן סולימן המפואר בעיר העתיקה באמצע המאה השש עשרה. כיום פתח זה סגור והכניסה למסגד נעשית מהפתח המערבי הקרוב לים.

נמשיך ללכת כמה מטרים דרומה, נפנה ימינה לרחוב רוסלאן ונעצור ליד בית מספר 7 - מבנה אבן גדול מצד ימין, המעוטר בכתובות ערביות, שם נאזין להסבר הבא.

**

נביט במבנה המקושט ובכתובות ההנצחה לאללה ולסולטאן. בראש המבנה נזהה את סמל השלטון העות'מאני, הטוג'רא, חותם הסולטאן. מאפייניו האדריכליים של הסביל מרמזים על כך שנבנה ע"י שליט טורקי. ואכן היה זה סולימן פחה, מושל עכו, אשר בנה את הסביל בתחילת המאה ה-19. סולימן- פחה אף מינה את אחד מנתיניו, מוחמד אגא- א-שאמי, למושלה של יפו. מוחמד אגא-א-שאמי שיקם את העיר לאחר מסע ההרס של נפוליאון. הוא החזיר את החיים בה למסלול תקין וכן בנה ברחבי העיר ומחוצה לה סבילים נוספים. עד היום הוא נחשב כגדול הבונים של יפו בעת החדשה. אך יותר מכל, זכור א-שמי בכינויו "אבו-נבוט". מדוע קיבל המושל שם זה, שפירושו בעברית- בעל האלה - בעל הנבוט? האגדה מספרת שהוא נהג להתהלך ובידו אלה-נבוט, והכה תושבים שהימרו את פיו, ומכאן זכה לשמו- אבו נבוט. עדות לתקיפותו של אותו מושל אפשר למצוא

באגדה יפואית ידועה:

באחד הימים יצא אבו-נבוט לטייל בפרדסים שמחוץ לעיר. היה זה יום יפה ונעים ואבו נבוט שהסתובב בתוך הפרדסים אשר הקיפו את יפו היה מרוצה מאוד ומלא בנחת. הטיל ומזג האוויר הנעים עייפו מאוד את המושל והוא רצה לנוח מעט מתחת לאחד העצים, ואז לחזור לעיר, אך הוא נרדם. כאשר התעורר אבו נבוט הוא נחרד לגלות כי נרדם לזמן ארוך משחשב, השמש כבר שקעה והתחיל להיות קריר. אבו נבוט רצה לחזור במהירות ליפו ולהיכנס לארמונו. כשהגיע לשערי העיר יפו מצא את השערים נעולים.

אבו נבוט החל לדפוק על השערים ולקרוא בכעס: **"אני אבו נבוט, ומצווה אני אתכם לפתוח את השער מיד!"**

השומרים שהיו רגילים לקריאות כאלה השיבו לו: **"מושל העיר אבו נבוט, אשר נם בארמונו, קבע כי על השערים להסגר עם רדת הליל, ואסר עלינו לפתוח את השערים. אין יוצא ואין נכנס מן העיר ואליה אחרי שעות החשכה!"**

לא הועילו הסבריו ותחינותיו של המושל כי הוא- הוא אבו נבוט, הוא המצווה בכבודו ובעצמו, והוא המתדפק כעת על דלתות השער ולא נם את שנתו בארמונו, כפי שסבורים היו השומרים, באיוולתם. וכך נשאר אבו נבוט המסכן לישון ליד הסביל כשהוא רועד כל הלילה מפחד ומקור. למחרת, כשהאיר היום, גילו השומרים המבועתים מחוץ לשער את אבו נבוט, מושל העיר, בכבודו ובעצמו. ואילו אבו נבוט הנעלב כעס על השומרים וגידיף אותם על התנהגותם הגסה באמירה **"ארוו בן ארוו הלוקח לו חבר מאנשי יפו!"**. מספרים שפסוק זה חרות עד היום על הסביל.

כעת נחצה את הכביש מול הסביל וניכנס אל הסמטה צרה שמעליה קשת, היא שער הכניסה אל העיר העתיקה של יפו. היכנסו דרך השער וכעבור כמה מטרים עצרו ברחבה המרוצפת שאליה נפתחת הסמטה, שם נאזין להסבר הבא.

**

תחנה מס' 5

שער ירושלים

עתה, לאחר שהיינו ביפו המתחדשת, נצעד אחורה בזמן אל תוך סמטאות יפו העתיקה. הרחבה שבה אנו עומדים הייתה בעבר צפופה ומשני צדדיה היו דוכני מסחר וממכר שונים.

קצת קשה להאמין כי המקום הזה שימש כשער הכניסה הרשמי לעיר העתיקה של יפו אולם למעשה אנו ניצבים בפתחו של בית השער. אם נביט לאחור, נראה את השער המקומר שבפתחו נכנסו, ודרכו - חלק מהקשת של הסביל. שימו לב לבליטה המעוגלת שמעלינו, מצד שמאל - זהו שריד ממגדל שמירה שהיה צמוד לשער.

מסביבנו מצבור של מבנים צפופים הבנויים בבניית כורכר המאפיינת את יפו העתיקה. במבנים הללו שולבו מגדלי הגנה וסוללות תותחים שנועדו להגן על השער שהיה השער המרכזי בחומת העיר העתיקה. שימו לב שמבנה השער מפותל, כדי לגרום לאויבים המגיעים לעיר רכובים על סוסיהם לעצור את תנופת ההתקדמות ולהפקיר את היד האוחזת בחרב עקב הפנייה החדה אל תוך העיר.

השער נקרא "שער ירושלים" משום שהוביל לכיוון העיר ירושלים. מעניין לציין כי בעיר ירושלים אחד מהשערים החשובים בעיר העתיקה קרוי "שער יפו", וגם כאן הסיבה הייתה כי הוא הוביל לכיוון העיר יפו.

תפקיד השער היה להגן על העיר מפני אויבים הבאים לתקוף, וגם לווסת את כמות הנכנסים לעיר והיוצאים ממנה.

נעזר בתיאורה של מרי אליזה רוג'רס, תיירת שתרה את הארץ באמצע המאה התשע עשרה, כדי לחוש את

רגשותיהם של הבאים בשערי העיר בתקופה זו. "במהרה הגענו אל הדרך הרחבה בואכה שער העיר. שם נקבצו גמלים ואיכרים, פרדים ונהגיהם, והתקיים שוק סואן של פירות וירקות. מתחת לעצים נישאים הוקמו סוכות ואוהלים, שבהם חסו מעשנים חבושי טורבנים ותרבושים..כאשר חלפנו מתחת לשער המקושת וכנינו לעבר העיר, נאלצנו לפסוע בזהירות, כדי לא להסתבך באפסרי הגמלים. שמחתי למצוא מחסה מן השמש היוקדת בבזארים, שהם שדרות מקושטות מחופות יריעות בד או מחצלות שמשני צידיהן חנויות קטנות נטולות דלתות..."

שיירות גמלים עמוסות כל טוב היו עוברות דרך השער ומפלסות דרכן ברחובות הצרים. גם אנחנו נכנסים דרך השער ליפו העתיקה.

אזור זה מרובה בסמטאות חזויה הזדמנות נפלאה לשפר את כישורי הניווט. היעזרו עתה במפה שלפניכם כדי לנווט את דרככם לעבר רחוב הצורפים - תחנה מספר 6 במפה.

בהגיעכם אל רחוב החלפנים מס' 12, טפסו דרך הסימטאות המקומרות במעלה רחוב הצורפים עד למפגש בין רחוב הצורפים לסמטת אבולעפיה הנמצאת כעבור כמה מאות מטרים בצדו השמאלי של הרחוב, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 6

רחוב הצורפים

(רח' הצורפים 18-16, פינת סמטת רבקה ושלמה אבולעפיה)

אנחנו נמצאים כעת ברחוב הצורפים. מאמצע המאה התשע-עשרה שימש רחוב זה כמקום מגוריהם של עשירי יפו.

עיסוקם העיקרי היה חלפנות כספים ומסחר. עיסוק זה חייב את הסוחרים לפתח מומחיות וידע רב בטיב המתכות היקרות שמהן עשויות המטבעות, ובשל כך נקרא הרחוב בשם המודרני "רחוב הצורפים". כיום נמצאים ברחוב כמה גלריות אמנים, מסעדות יוקרה וגם אולמות אירועים. ללא ספק, מדובר ברחוב יפואי טיפוסי.

בסמטה שוכן באב אל ג'ידי- השער החדש, הוא השער הדרומי בחומת יפו העתיקה. את השער החדש פרצו בחומה כדי לשרת את המוסדות הנוצריים שהוקמו מחוץ לחומה, בפינה הדרום מזרחית, תהליך דומה לזה שהתרחש בפריצת השער החדש בחומת ירושלים.

תוכלו לגשת אל השער ולהתפעל מגודלו ורוחבו. מעבר לו, בצד השני, תוכלו לראות את רחוב יפת אשר נבנה על תוואי החפיר שהיה בקדמת החומה עד הריסתה.

רק עם הריסת החומה ומילוי החפיר בשבריה נסלל רחוב יפת המוליך לדרום העיר. הנותיב הקדום לעבר הדרום עבר במרחק של כמה מאות מטרים ממזרח לעיר, ברחוב הקרוי גם היום בשם רחוב עזה.

ועתה פנו לכיוון צפון-מערב, לכיוון יפו העתיקה, עברו בשביל שמאחורי עץ הדקל לעבר תחנה מספר 7, רחבת מוזיאון יפו ברחוב מפרץ שלמה 10, היעזרו במפה. שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 7

רחבת מוזיאון יפו

(רח' מפרץ שלמה 10)

נתיישב על אחד מספסלי האבן המעוגלים ונביט אל הבניין שמולנו.

כיום המבנה משמש אכסניה למוסדות תרבות יפים וחשובים. הראשון, מימין, הוא התיאטרון הערבי-עברי ביפו, ומשמאלו נמצא מוזיאון יפו לעתיקות.

בכיכר השעון ראינו את קריית השלטון החדשה שבה היו מבני השלטון מפוזרים ברחבי הכיכר.

במבנה שלפנינו, לעומת זאת, היו מוסדות השלטון מרוכזים זה לצד זה. בית המושל ובית הסוהר, הקישלה, היו צמודים זה לזה, ובסמיכות אליהם - בית המרחץ והמסגד. לאחר שמוסדות השלטון עברו למבנים שמחוץ לחומות, נמכר המקום למשפחת דמיאני אשר הקימה במקום בית-חרושת לסבון.

בעניין זה יש לציין כי יצרנית הסבון העיקרית של הארץ הייתה שכס, אם כי גם ביפו, לוד ורמלה הייתה תעשיית הסבון מפותחת. מאחר שמרבית ייצוא הסבון עבר דרך נמל יפו, קיבל המוצר את הכינוי "סבון

תחנה מס' 9 גשר המשאלות

לצפות בזוגות טרם חתונתם המגיעים לגשר הזה להצטלם, להניח את ידם על מזל החודש המתאים ולהביע משאלות. שיהיה להם במזל טוב!

כעת חזרו על עקבותיכם מזרחה בשביל ופנו אל השער העתיק הנמצא בלב התל הארכיאולוגי ועצרו מול חזית השער המקושטת, ליד עמודות ההסבר, שם נאזין להסבר הבא.

גשר המשאלות הינו הגשר שעובר מעל הכביש הראשי וחוצה את העיר העתיקה של יפו. אתם מוזמנים לעמוד על הגשר, לאחוז במזל החודש שלכם, להביט אל הים, להביע משאלה והאגדה היפואית (לפחות) מבטיחה כי משאלתכם תתגשם. לא סתם נבחרו המזלות להיות לסמלי הגשר. לאחר שיפוצה של יפו העתיקה בשנות השישים, נבחרו הרחובות להיקרא בשמות המזלות, וכיום המזלות הינם אחד מסמליה של יפו העתיקה המתחדשת. אם תגיעו בשעות אחר הצהריים תוכלו, מן הסתם,

העיר יפו שימשה כתחנה בדרך הקדומה - "דרך ארץ פלישתים", שהייתה חלק מדרך הים - "יה מאריס" אשר חיברה בין מצרים והממלכות ששכנו מצפון בתקופות שונות: אכד, שומר, אשור, בבל ועוד..

תחנה מס' 8 גן אברהם

אנחנו נמצאים בנקודה הגבוהה ביותר ביפו העתיקה, גן הפסגה, הנקרא גם "גן אברהם". נביט סביבנו ונראה כי יפו העתיקה הינה עיר המוגנת מצד אחד על ידי הים ומצדדיה האחרים - על ידי החומה.

שימו לב לנוף הנשקף מן הגן. ממערב אנו רואים את הים התיכון ואת כנסיית סנט-פטרס, מבנה גדול עם לבנים אדומות ומגדל, שעליו נדבר בהמשך. מצפון, העיר תל אביב ואחת השכונות הראשונות שהוקמו בה, שכונת נווה צדק בעלת הרעפים האדומים. באופק - מגדלים גבוהים החוצים את קו הרקיע של תל אביב, ומזרחה לנו - יפו.

נחזור לרגע אחורה בזמן ונדמיינ כי האזור שעליו התבוננו, מזרחית לנו, ריק מבתים, ובמקומם נטועים פרדסים וגידולים חקלאיים שונים. האומנם הייתה ביפו חקלאות? הקרקעות ממזרח לעיר היו קרקעות פוריות ביותר עקב מי התהום שיש באזור, ומהפרדסים הרבים שהקיפו את העיר ייצאו תפוזי jaffa שהפכו לשם דבר ברחבי העולם.

- מקרא: מידע
- תחנה במסלול
- חניה
- שירותים
- כביש
- שביל הולכי רגל

תחנה מס' 10

חפירות יפו ושער רעמסס

אנו ניצבים בתחתית המדרון של גן הפסגה. המקום הוא תל ארכיאולוגי שבו נמצאו ממצאים רבים מתקופות שונות.

שימו לב למצבור האבנים שלמרגלותינו, זהו שריד לחומה הכנענית של יפו מן המאה החמש עשרה לפני הספירה.

מעל לאבני החומה ניצב שער כניסה למצודה מצרית מלפני כ- 3300 שנה, הנקרא גם "שער רעמסס". השער הוא שחזור של השער המקורי, ששרידיו נמצאים כיום במוזיאון יפו לעתיקות. האבנים המשולבות בשער הן העתק של האבנים המקוריות.

על האבנים רשומים שלושה מחמשת שמותיו של המלך רעמסס השני כשהם מלווים בשורה של תארים דוגמת "בן האל הורוס" ו-"אדון הכתרים".

גם לשער זה יש סיפור יפה...

מלך מצרים, תחותמס השלישי, ניסה לכבוש את יפו כמה פעמים אך ללא הצלחה.

תחותי, שר צבאו הבין כי כדי לכבוש את יפו עליו להשתמש בתחבולות מתוחכמות...

הוא שלח שליח אל מושל יפו, אשר סיפר כי אדונו בגד בתחותמס מלך מצרים, גנב את שרביטו, והוא מבקש להצטרף אל לוחמי יפו.

מושל יפו שלא האמין כי תחותי אכן בגד במלך מצרים, אך לא עמד בפיתוי לקבל את שרביט המלך תחותמס יצא לנקודת מפגש שנקבעה וביקש לראות את השרביט, במו עיניו.

בטרם הספיק מושל יפו לשים לב, הכה אותו תחותי. מושל יפו הוכרע במהירות ונקשר בחבלים. לאחר שלכד את מושל יפו, ידע תחותי כי המלאכה לא

ונשלמה וכדי שיפו תהיה בידו עליו לכבוש את העיר כולה.

תחותי חזר אל חייליו וציווה כי 200 מחייליו ייכנסו אל תוך כדים גדולים שהביאו ממצרים ויתחבאו בתוכם חמושים ומוכנים לפעולה.

וכך, בתהלוכה גדולה וחגיגית שבראשה צועד שלישו של מושל העיר, הוכנסו אל העיר 200 חיילים חמושים, במסווה של כדים מלאים בכל טוב, מתנת תחותי אל מושל יפו.

כך נכנסו חייליו של תחותמס לעיר בעורמה והכריעו את העיר ללא כל קושי.

סוף הסיפור מזכיר כמובן, את סיפור כיבושה של טרויה, כמה מאות שנים מאוחר יותר.

עברו כעת לתחנה מספר אחת עשרה במפה שלנו - "פסל התפוז", הנמצא בסמטת מזל אריה, פינת רח' הצורפים. המשיכו דרומה דרך רחבת החניה לסמטת מזל גדי, רדו במדרגות, פנו שמאלה לסמטת מזל אריה והתמקמו מול עץ התפוז, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 11

פסל התפוז סמטת מזל אריה פינת רח' הצורפים

לפנינו פסל "עץ התפוז המרחף", יצירתו של האמן רן מורין.

התפוז הוא אחד מסמליה של יפו, והמותג תפוזי יפו (JAFFA) מוכר בכל העולם כמותג איכותי במיוחד בסחר פרי ההדר. אך כיצד הפך התפוז להיות סמלה של יפו? אם נחזור אחורה בהיסטוריה נגלה כי עצי ההדר אינם "צבריים" ועץ התפוז שיוצא לראשונה לארץ במאה השביעית מן המזרח הרחוק, היה כנראה תפוז מן הסוג הבלאדי - קטן, עגול ומריר.

בתקופה הצלבנית, במאה השנים עשרה, מוזכרים פרדסים רחבי ידיים מסביב לקיסריה וליפו, ואילו בזמן מסע נפוליאון לארץ מתואר התפוז ע"י אחד מקציני המלחמה, כפרי אהוב ונחשק המוגש על שולחנותיהם של מלכי אירופה.

ביפו היו אלו התושבים המקומיים הערבים שפיתחו זן חדש של תפוזים הנקרא תפוזי 'שאמוטי' או תפוזי יפו - תפוזים מתוקים ובעלי גרעינים מעטים. כל בעלי הפרדסים ביפו היו ערבים. הפרדס העברי הראשון נקנה ע"י מנהיגה הרוחני ופטרונה של קהילת יהודי יפו במאה התשע-עשרה, ר' יהודה הלוי מרוגוזה, והוא מכרו למשה מונטיפיורי.

בשנים שלאחר מכן ניטעו פרדסים נוספים רבים, וענף הפרדסנות הפך לענף הייצוא המוביל בתקופת המנדט הבריטי ובעשורים הראשונים לכינונה של מדינת ישראל. במהלך העשורים האחרונים, עקב ירידת היקפי הייצור חקלאי והפיתוח הנדל"ני המואץ, נעלמו רבים מפרדסי הארץ מן הנוף. כך קרה גם לפרדסי יפו. עם זאת, גם כיום המותג "ג'אפה אורנג'ס" נחשב. מותג מוביל ואיכותי ברחבי העולם.

חקלאים ממדינות שונות משלמים למדינת ישראל תמלוגים עבור הזכות להשתמש במוטג. בסמטאות המזלות של יפו מרוכזים רבים מאמני יפו העתיקה. מומלץ לשוטט בגלריות, להציץ וליהנות.

כדי להתקדם לתחנה מס' 12 במפה, בית הכנסת זונאנה, עלינו לחזור על עקבותינו דרך סמטת מזל אריה, מול סמטת מזל אריה 16 לעלות במעבר לסמטת מזל דגים, לפנות שמאלה עד לקצה הסמטה - עד בית מס' 2, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 12

בית הכנסת זונאנה סמטת מזל דגים מס' 2

אנחנו עומדים בפתחו של מבנה מרשים. לפנינו שער גדול ומקושט ומעל דלת הכניסה למבנה רואים את אבן הראשה ובה מגן דויד בתוך עיגול. המבנה המשמש כיום כבית כנסת לעולי לוב וזוהה על ידי חוקרים כאתר שבו שכן במאה ה-18 החאן היהודי הראשון.

רבי יעקב זונאנה רכש את הבית הזה והפכו לחאן, מעין אכסנייה לעולי רגל יהודים. המקום ננטש כעבור זמן קצר עקב מיעוט יהודים באזור.

בתקופה העות'מאנית שימש המבנה בית אמידים אשר אחד מדיריו היה סלים קסאר, מראשי הציבור הערבי וקונסול של שתיים עשרה מדינות.

עם גלי העלייה שלאחר מלחמת השחרור הגיעו ליפו יהודים ממדינות שונות והתיישבו בשכונתיה של יפו ע"פ ארצות המוצא: הבולגרים התיישבו בשדרות ירושלים ויוצאי לוב התיישבו בעיר העתיקה ביפו.

מר שאול מגנאז'י מראשי קהילת יהודי לוב, חיפש מקום לבית כנסת עבור הקהילה. מספרים שבמהלך חיפושיו הוא מגש בנזיר פרנציסקאני. מגנאז'י סיפר לו כי הוא מחפש מקום לבית כנסת, והנזיר, בלי להכיר את ההיסטוריה של המבנה, הפנה אותו ל"מקום של היהודים" ומסר לו את המפתח לחאן של ר' יעקב זונאנה. כך הוחזרה עטרה ליושנה ומבית הכנסת המחודש שוב בקעו קולות תפילה עבריים.

כיום נמצאים בקומה התחתונה של הבניין בית הכנסת לעולי לוב ותיאטרון "הסמטה", ובקומות העליונות שוכן מוזיאון אילנה גור. בית הכנסת פעיל רק בשבתות, בחגים ובאירועים מיוחדים.

במוזיאון אילנה גור מוצגות למעלה מ-300 מיצירותיה

של האמנית אילנה גור וכן מגוון רחב של יצירות של אמנים מובילים מהארץ ומהעולם. על גג המוזיאון נמצא גן פסלים מרשים וכן הוצבה נקודת תצפית ייחודית לכיוון הנמל ומדרון יפו.

נחצה את הכביש ונגיע לסמטת שמעון הבורסקאי מס' 8. במורד הסמטה נמצאת התחנה הבאה שלנו - ביתו של שמעון הבורסקאי - תחנה מס' 13 במפה, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 13

ביתו של שמעון הבורסקאי ומסגד אל טאבייה

סמטת שמעון הבורסקאי מס' 8

הבית בעל שער הברזל שלפניו - בית מס' 8, בתחתית גרם המדרגות, מגולל בתוכו סיפור מעניין, החשוב להבנת הנצרות בראשית דרכה.

על פי המסורת הנוצרית היה כאן לפני כאלפיים שנה ביתו של שמעון, הנקרא בורסקאי על-שום מלאכת הבורסקאות שעסק בה - עיבוד העורות.

באותם הימים סובב בארץ פטרוס, אחד משליחי של ישו.

פטרוס שהה בלוד והגיע ליפו על פי בקשת התושבים כדי להחיות נערה בשם טביא. פטרוס פנה לנערה המתה במילים "טביא, קומי", ובכך החזיר אותה לחיים.

לאחר מעשה זה, נענה פטרוס להזמנתו של שמעון הבורסקאי ונשאר ללון בביתו ימים אחדים. באחד הימים, בשעת צהריים, עלה פטרוס על גג הבית, התנמנם וחלם חלום.

בחלומו ראה מפרש יורד מן השמים ובו מכל חיות הארץ ומכל עוף השמים וכן רמשים ומאכלים רבים - חלקם טמאים. בת קול פנתה לפטרוס וציוותה עליו לאכול.

פטרוס השיב כי מעולם לא אכל מאכל טמא. בת הקול חזרה והפצירה בפטרוס לאכול, באמרה "את אשר טיהר אלוהים אתה אל תטמא". מדבריה אלו הבין פטרוס כי בשורת הדת החדשה - הנצרות, צריכה להגיע גם אל הגויים ולא אל היהודים בלבד. כך, למעשה, נפתחה הדלת להפצת הנצרות בקרב עמי העולם.

מיד לאחר החזון הופיע בפני פטרוס שליח של קורנליוס, שר המאה הרומי היושב בקיסריה, וביקש מפטרוס ללמד את קורנליוס את יסודות הדת החדשה. קורנליוס הפך לאדם הלא-יהודי הראשון המקבל על עצמו את הנצרות. מכאן, מיפן, החלה התפשטותה של הדת הנוצרית ברחבי העולם.

נפנה את מבטינו מעל לביתו של שמעון הבורסקאי ונבחין בשני מגדלים. השמאלי מביניהם הוא המגדלור של יפו.

בואו נדמיין את נמל יפו לפני מאה שנה: ליל סערה, גשם זלעפות יורד וספינה אחת יחידה עושה דרכה בחשיכה לכיוון העיר. בכדי להגיע בשלום ובבטחה נעזרת הספינה באור המגדלור שאנו ניצבים לרגליו.

בשנת 1865 נבנה במקום זה מגדלור כדי להאיר לספיני יפו את הדרך ולהנחות אותם בכניסתם לנמל. בשנת 1935 שודרג המגדלור לתצורתו הנוכחית והוא הפך לאחד מסמליה הבולטים של יפו.

מימין למגדלור ניצב צריחו של מסגד ג'מעא אל בודרוס, שנקרא גם מסגד אל טאביה, ע"ש השיח מוחמד טאביה. המסגד נבנה ב-1730 והוא אחד המסגדים הוותיקים ביפו.

עתה נעלה בחזרה לאורך רחוב שמעון הבורסקאי אל מעלה הגבעה ונפנה שמאלה אל המדרגות הרחבות אל עבר כיכר קדומים שם נאזין להסבר הבא.

לנוחותכם, השירותים הציבוריים נמצאים מימנכם, מול המדרגות.

לאחר שעות ארוכות וקשות ביפו, התברר כי כמה אלפים של חיילי אויב טורקים מתבצרים במצודת העיר הצלבנית. כלומר, מלאכת הכיבוש טרם הסתיימה.

הטורקים ביקשו מנפוליאון לחוס עליהם ולאפשר להם להתפרק מנשקם בתמורה לשחרור מהיר. הדברים סוכמו בין שני הצדדים, אך נפוליאון לא קיים את הבטחתו, ולאחר שהונח הנשק והחיילים הטורקים רוכזו במצודת העיר, התנהלה במשך כמה ימים בעיר הוצאה המונית להורג של השבויים הטורקים.

בזאת לא תמו הרפתקאותיו של נפוליאון בארץ הקודש.

חייליו של נפוליאון נפלו קרבן למגפת הדבר ושוכנו בחדרי המנזר הארמני שהפך למעין בית חולים שדה באותם ימים. נפוליאון נתן לרופאו הוראה להרעיל את החיילים כדי שלא ייפכו למעמסה בהמשך הלחימה, אך הרופא ענה לו במשפט המפורסם "תפקידי להחיות ולא להמית".

מסעו של נפוליאון בארץ נמשך כשלושה חודשים שבהם נפגעה מאוד העיר יפו ותושבים רבים מצאו את מותם. מדוע, בכל זאת, נזכר ביקור זה כמאורע היסטורי חשוב? אולי משום שהביקור הזה, בפתיחה של המאה התשע-עשרה, גרם להתעניינות מחודשת של מעצמות העולם בארץ הקודש ולתחרות ביניהן על תפיסת שטחים בארץ.

יפו ההרוסה החלה להשתקם רק כעבור כמה שנים, תחת שלטונו של מוחמד אגא א-שאמי, הלא הוא אבו-נבוט.

נקיף את הכנסייה משמאל ונרד בשביל אל סמטת נתיב המזלות, שם נאזין להסבר הבא.

לאפיפיור הראשון ע"פ המסורת הקתולית. בקצהו הימני של הכנסייה יש מבנה מעוגל ובתוכו חדר קטן. המבנה הוא שריד קדום של מצודה צלבנית שהייתה במקום. לאחר שהממלוכים כבשו את הארץ במאה ה-13, הם הרסו את ערי החוף מתוך חשש לפלישה אירופית מהים. גם יפו נהרסה, ונשאר בה חיל מצב בתוך המצודה הצלבנית. המבנה העגול שאנו רואים הוא שריד קדום של המצודה שעל בסיסו נבנתה הכנסייה. על פי מסורת הנזירים המקומיים, בחדר הזה התאכסן נפוליאון בונפרטה בהגיעו ליפו 1-1799.

תחנה מס' 16

תצוגת התותחים (רח' מפרץ שלמה מס' 1, ברחבת הכנסייה)

בוודאי שמתם לב כי ברחבה זו עומדים כמה פסלים של נפוליאון. גם התותחים המוצבים ברחבה נקראים "תותחי נפוליאון", אך על פי שחייליו של נפוליאון לא ירו בהם ולו ירייה אחת... התותחים שימשו את הטורקים העות'מאנים בהגנה על העיר. במסע הכיבוש הגדול של נפוליאון ברחבי המזרח התיכון, נלחמו נפוליאון וחייליו באל-עריש, ברפיח, בעזה והגיעו ליפו בשנת 1799. כיבוש יפו נחרט על דפי ההיסטוריה כמסע של הרס, הרג, אונס וביזה קשים ביותר. חייליו של נפוליאון הרסו מכל הבא ליד ובמשך למעלה מיממה נהגו יד חופשית בעיר בלי שאיש יעצור אותם.

יפו לאורך הדורות, וכן גלריית תמונות המספרת את קורותיה של העיר בתקופות שונות. הכיכר מוקפת במבנים אופייניים לבנייה היפואית, חלק מהמבנים משמש כיום כמסעדות וחנויות מזכרות וכן פועלת בה "מזרקת המזלות" הכוללת מיצג של פסלי המזלות השונים. הכיכר קיבלה את השם "כיכר קדומים" עקב השרידים הארכיאולוגיים הרבים, המייצגים תקופות קדומות וחבויים מתחת לריצוף המודרני.

נלך עתה אל הקצה הצפוני של הכיכר - תחנתנו הבאה היא כנסיית פטרוס הקדוש - תחנה מס' 15 ברח' מפרץ שלמה 1, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 15

כנסיית פטרוס הקדוש (רח' מפרץ שלמה מס' 1)

זוהי כנסייה קתולית שנבנתה ע"י הפרנציסקאנים בשנת 1888 והינה אחד מן המבנים המרשימים והיפים ביפו העתיקה. אם ניכנס לכנסייה בשעות הביקור, נראה כי היא מעוטרת בסגנון הניאו-בארוקי ונוכל להבחין בציורים של סצנות מהברית החדשה וויטראז'ים של קדושים.

במרכז הכנסייה - ציור המתאר את חזונו של פטרוס, המדבר על כך שעליו להפיץ את בשורת הנצרות גם בקרב הלא-יהודים. מעל לציור תראו יונה וסביבה קרני אור המסמלות את רוח הקודש אשר הופיעה בהתגלות לפטרוס.

שימו לב כי הכנסייה פונה מערבה, בעוד שרוב הכנסיות פונות למזרח, לכיוון השמש. בחירת כיוון זה מרמזת על הקשר לרומא, לשם הגיע פטרוס, הנחשב

תחנה מס' 14

כיכר קדומים

עד כה הלכנו בסמטאותיה של יפו, סמטאות של עיר-ים-תיכונית עתיקה. מדוע בנויה בלב עיר שכזו כיכר גדולה ורחבת ידיים שאינה אופיינית לערים עתיקות? התשובה נעוצה במאורעות 1936 אשר נפתחו בהשבתת נמל יפו ע"י הערבים. לאחר מכן התבצרו הערבים בעיר העתיקה והחלו יורים אל מחוץ לעיר. הצבא הבריטי, שלא היה מיומן במלחמה בסמטאות, החליט לדכא את המרד ולהשתלט על העיר העתיקה. הבריטים פנו לתושבים הערבים ודרשו מהם לעזוב את בתיהם. אחר כך כותרה יפו מכל צדיה ע"י הצבא הבריטי וחיילים נכנסו לבתי העיר העזובים. לאחר שהחיילים וידאו כי הבתים - ריקים הם פוצצו אותם ולמעלה ממאתיים בתים נהרסו בשיטה זו בשני נתיבים שונים בעיר העתיקה, ותושביהם נותרו ללא קורת גג. השטח שקודם לכן היה בנוי בצפיפות, הפך לכיכר רחבה בעקבות פינוי הבתים. שני הנתיבים שבהם התרחשה הפעולה הצבאית יוצרים ביחד צורה של עוגן, לכן קיבל המבצע את השם "מבצע עוגן".

המבנה המרכזי מתחת לכיכר הינו מרכז המבקרים של יפו העתיקה. במוזיאון יש מיצג המתאר את

תחנה מס' 17

סמטת נתיב המזלות

בדקות הקרובות נלך בסמטה בעלת השם הציורי "נתיב המזלות". בוודאי שמתם לב כי סמטאות יפו העתיקה נושאות את שמותיהם של מזלות השמים. אתם מזמנים למצוא את הסמטה הנושאת את שם מזלכם הפרטי...

הסמטה הזו היא סמטה אופיינית ליפו העתיקה - קטנה, צפופה וציורית, מרובה בגלריות אמנים, וריח הים נישא בה במשב רענן.

נבחין במרפסות העץ הבולטות מקירות הבתים, זהו פריט אדריכלי יפה ושימושי מהתקופה העות'מאנית. פעמים רבות שימשו המרפסות גם לאחסון מזון, כשרוח הים מנוצלת לקירור המצרכים. אין כמו סיאסטה של צהריים במרפסת היפואית, המשקיפה על הים ונהנית מהבריזה.

ניהנה ממנה גם אנחנו, ונמשיך ללכת בסמטת נתיב המזלות במורד הדרך, אל הנמל, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 18

נמל יפו

אנו עומדים בנמל יפו. כיום הנמל משמש בעיקר כמרינה לכלי שיט וכנמל דייגים פעיל, אך בל נטעה. הנמל הזה הוא אחד מן הנמלים העתיקים בעולם וגילו אלפי שנים! הנמל הינו מעגן סירות שנוצר בשל

הנתונים הטבעיים של החוף. הנמל אמנם הינו נמל קטן ממדים אך הוא אחד מסמליה החשובים של העיר מאז ומעולם.

הנמל שימש כשער הכניסה לארץ הקודש לכל המגיעים אליה, ומקום מנוחה בדרכם של עולי הרגל לירושלים. הנמל נקרא גם "הנמל של ירושלים" ו"לימאן רמלה" - נמלה של העיר רמלה. לכל אורך ההיסטוריה היה הנמל עורק החיים הראשי בארץ והבסיס הכלכלי לפיתוחה של העיר.

נמל יפו מזכר באירועים שונים כבר בתנ"ך. שלמה המלך הביא את הארזים לבניית בית המקדש מלבנון והוריד אותם ליבשה בים יפו. יונה הנביא עלה על אוניה בנמל יפו כאשר ניסה לברוח משליחותו, תרשישא.

ע"פ המסורת, לקראת סוף ימי בית שני, החליט ניקנור, יהודי עשיר ממצרים, לתרום דלתות מפוארות לבית המקדש. בזמן השייט ממצרים לכיוון יפו התחוללה סערה בים והספנים נאלצו לזרוק את אחת הדלתות לים. כאשר הגיעה הספינה לנמל יפו, הופיעה הדלת באורח פלאי בנמל, וניקנור העלה את הדלתות לבית המקדש בירושלים.

הנמל היה שער הכניסה של עולי רגל במשך כל הדורות לארץ הקודש. חלק מהעולים הותירו אחריהם יומנים ומכתבים עמוסי חוויות מצעדם מהחוויה הראשונה שלהם בארץ. בתיאורים מסופר כי עקב המבנה המיוחד של חוף יפו ומי הנמל הרדודים, נאלצו הספינות הגדולות לעגון בלב ים ולפרוק את הנוסעים והמטען אל החוף בעזרת סירות קטנות. אנשים ומטען נזרקו אל הסירות על ידי הספנים, פעמים רבות, לא בעדינות רבה מדי, ותוך גרימת נזק לגוף ולרכוש.

המפגש הראשון של העולים מאירופה המערבית עם הבריורקטיה העות'מאנית והתנאים הקשים בנמל היה בעייתית ולעיתים טראומתית. השלטונות העות'מאניים הביאו לפריצת דרך ולהקלה משמעותית בהגעה

בירידה אל החוף ע"י סלילת שביל חדש כדי שהעולים לא ייאלצו לעבור בסמטאות העיר המפותלות. בתחילת שנות השלושים הרחיבו הבריטים את הנמל הישן, העמיקו אותו, הרחיבו אותו, ובנו את המחסנים ("האגרים") אותם אנו רואים היום.

עד שנת 1936 שימש נמל יפו כנמל החשוב בארץ, ועברו בו סחורות ונוסעים רבים.

במהלך מאורעות המרד הערבי בשנים 1936-1939 הושבת הנמל ופעילותו שותקה כמעט לחלוטין. עקב השבתת הנמל נפתח לצדו בתל-אביב נמל חדש, נמל עברי, נמל תל-אביב, שאליו עברה חלק ניכר מהפעילות המסחרית.

לאחר קום מדינת ישראל שימש נמל יפו בעיקר לטובת ייצוא תפוזים. בשנת 1965, עם הקמת נמל אשדוד, הופסקה הפעילות המסחרית בנמל יפו, למעט פעילות דייגים.

בשנת 2006 רכשה העירייה את נמל יפו מידי מדינת

ישראל. הנמל שסבל שנים רבות מהזנחה, זוכה מאז לעדנה מחודשת ועובר תהליך שיקום וחיידוש ע"י עיריית תל-אביב-יפו. הנמל הופך למוקד תיירות, תרבות, נופש ומסחר, והוא מאכלס מסעדות, בתי קפה וגלריות.

החייאתו ופיתוחו של נמל יפו לרווחת תושבי תל-אביב-יפו והציבור בכלל, מתבצעים תוך שמירה על אופיו הייחודי כנמל דייגים ומרכז קהילתי פעיל.

כדאי לסור לתיאטרון "נא לגעת", תיאטרון ששחקניו כולם עוורים-חירשים. במקום באתר התיאטרון פועל גם בית קפה, שבו תוכלו להזמין קפה ועוגה בשפת הסימנים, אתם מזמנים לשוטט בנמל, ליהנות מהבריזה ומנוף הים - זהו קסמה של יפו, כמו שאמר המשורר, זוהי יפו ילדה.

נצא עתה דרך הכניסה הצפונית של הנמל לתחנה מס' 19 במפה, סלעי אנדרומדה, ונגיע לרציף העלייה השנייה מס' 3, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 19

מסגד הים וסלעי אנדרומדה

מול רציף העלייה השנייה מס' 3

נעצור על המדרכה המערבית הצמודה לחומת הים, מול דלת הכניסה למנזר הארמני ונצפה אל סלעי אנדרומדה.

מכאן נוכל לראות את "ג'אמע אל בחר", מסגד הים. בימים עברו היו חלק גדול מן המתפללים במסגד הזה ספנים, דייגים ויורדי ים, וחלק מן התפילות שנאמרו במקום היו תפילות להצלחת הימאים ולשיבתם הביתה בשלום.

מאחורינו נמצא המנזר הארמני, מנזר ניקולאוס הקדוש, שנבנה באמצע המאה ה-17. זהו אחד המבנים הקדומים ביותר ששרדו ביפו. כפי שכבר הזכרנו, במנזר הזה שיכן נפוליאון את חייליו חולי מגפת הדבר בעת ניסיון הכיבוש שלו את יפו ב-1799. בימים הראשונים להתפשטות המגיפה ניסה נפוליאון להסתיר מהחיילים הבריאים את החדשות הקשות. אך במהרה התפשטה שמועת המגפה בקרב החיילים ונפוליאון הבין כי כעת עליו לשרד את המסר האופטימי - אין לחשוש מהדבקות המונית. כדי להוכיח לחייליו כי אין מקום לדאגה, נכנס נפוליאון עם פמלייתו למנזר הארמני ואף עזר לשאת ממקום למקום את אחד החיילים החולים. גרסה אחרת של האירועים מספרת כי הייתה זו גופת חייל ולא אדם חי.

צייר צרפתי בשם אנטואן ז'אן גרו הנציח את המעמד בציורו "נפוליאון מבקר את חולי הדבר", המוצג כיום במוזיאון הלובר. מעניין לציין כי גרו מעולם לא ביקר בעיר ואת נופה של יפו ובניינה המופיעים בציור תיאר לפי סיפורי נוסעים שביקרו בה.

הסלעים הבולטים מן הים מולנו נקראים סלעי אנדרומדה. אנחנו רואים כיום רק שרידים של הסלעים, שהיו בעבר גדולים יותר ופוצצו ע"י הבריטים, במטרה להרחיב את הנמל. מדוע נקראים הסלעים "סלעי אנדרומדה"? מי הייתה אותה אנדרומדה?

אם תהיו שקטים מספיק, תוכלו לשמוע את הים מספר את אותה אגדה יוונית עתיקה, אגדת אנדרומדה...

קסיופיאה מלכת יפו הייתה מלכה ברבנית מאוד שנהגה להתפאר ביופייה הרב של בתה אנדרומדה. בנות הים היו שומעות את ההתפארות והתנהגותה העלתה את רוגזן עד שהן החליטו להתלונן אצל אל הים פוסידון.

פוסידון, אל הים, שמע את דבריהן של בנות הים והחליט להחריב את העיר יפו כולה, ולשם השמדת יפו שלח פוסידון את מפלצת הים קיטוס.

קיטוס, מפלצת הים הנוראית, החלה מתקרבת אל העיר יפו, ובהלה רבה עלתה בקרב יושבי יפו. מלך יפו, קפיאוס, נועץ באורקל - מגיד העתידות, האורים ותומים שלו, בשאלה מה עליו לעשות על מנת למנוע את הריסת העיר והצלת יושבי יפו. ע"פ עצת האורקל, רק הקרבתה של אחת מבנות יפו היפות, לאל הים תוכל להרגיע את זעמו.

מכל בנות יפו, עלתה בגורל אנדרומדה אשר נבחרה להיות הקורבן. כן, אנדרומדה, בתו של מלך יפו והיפה מכל בנות העיר, היא זו אשר עליה להיות קורבן לאל

הים כדי להרחיק את המפלצת ולהציל את העיר. אנדרומדה היפה נלקחה אל הים ונקשרה על אחד הסלעים ליד הנמל, ותוך זמן קצר ראתה מפלצת הים הנוראית את אנדרומדה והחלה להתקדם לכיוונה. זמנה של אנדרומדה הלך ואזל. עוד רגע תשיג אותה המפלצת... אך ממש ברגע האחרון הגיע פרסאוס האמיץ שרכב על פגסוס - הסוס המכונף. פרסאוס שב כעת ממלחמתו מול מדוזה. האגדה מספרת כי כל המביט בראשה של מדוזה הופך מיד לאבן.

פרסאוס קרא לעבר אנדרומדה המבועתת לבטוח בו - והוא יושיעה. הוא הורה לה לעצום את עיניה, לבל תראה את ראש מדוזה ותתאבן. המפלצת קיטוס דווקא הביטה בראש מדוזה והפכה לאבן, ואילו אנדרומדה, שעצמה את עיניה, הותרה מכבליה ע"י פרסאוס ושוחררה, לקול צהלתם של בני יפו הצופים מהחוף.

כמו לכל האגדות, גם לאגדה זו סוף טוב. יש האומרים כי עד היום אפשר לראות לא הרחק מהחוף, על גבי הסלעים, את השלשלאות שקשרו את אנדרומדה אל הסלעים - סלעי אנדרומדה. נמשיך בהליכה במעלה רציף העלייה השנייה ונגיע לתצפית המדרגות הנמצאת אחרי מסגד הים, ממנה נוכל לראות את העיר תל אביב. אנא עצרו ועמדו לרגלי המדרגות הרחבות מימינכם, שם נאזין להסבר הבא.

ומרגוע של העיר יפו. בחזונו הם ראו את חיי המסחר והיום-יום מתרחשים ביפו, ואילו לפנות ערב יחזרו האנשים העמלים לתל-אביב, "שכונת הגנים", למנוחה ומרגוע. כמובן, כל אשר אנו רואים ממולנו אינו תואם, בדיוק, את חזונו של בוני תל-אביב, שלא שיערו כי מטרופולין כה סוער יתפתח משכונת גנים קטנה, שהיה בחזונו.

נתקדם במעלה הכביש עד לפתח המסגד הגדול (מסגד מחמודיה) ונאזין לתחנה הבאה מול הסביל המשושה הנמצא מולו.

**

והתאפיינו בגופים מצולעים מקורים ובפיתוחים מיוחדים בהתאם לעושרו וחשיבותו של יוצר הסביל.

סביל זה הוא מן המפורסמים שביפו וזכה לתיעוד רב בכתבי חוקרים, נוסעים, תיירים וציירים. כיון שתפעול ואחזקת מערכת המים דרשו תקציב מיוחד, העמיד אבו-נבוט כספי הקדש מיוחדים לעניין והנציח זאת בכתובת בת 20 שורות המוצבת בפינה הצפונית-מערבית של חצר מסגד מחמודיה.

במהלך השנים עבר הסביל גלגולים רבים. בתקופות מסוימות נוספו לו אלמנטים שונים וכיפתו השתנתה בהתאם ליחסם של השלטונות ולתפיסה הארכיטקטונית השלטת עד שנהרס כמעט כליל. במסגרת עבודות השיקום של רחוב רוסלאן ע"י עיריית תל-אביב-יפו בשנת 2011, שוקם הסביל וכיפתו שוחזרה.

אנו נפרדים כאן מיפו העתיקה, המגוונת, המסתורית והמרתקת, שגלי הים מלטפים אותה ומלחשים לנו את סיפורה, כבר אלפי שנים. מומלץ להגיע לשוק הפשפשים, הממוקם דרומה מכיכר השעון, ולשוטט בין החנויות המציעות שלל מציאות מעניינות...

להתראות בסיור הבא!

**

תחנה מס' 20

הסביל המשושה רח' רוסלאן מול פתח מסגד מחמודיה

בתחילת סיורנו פגשנו את סביל סולימן שהיה חלק ממערכת של ברזיות ציבוריות שנועדו לספק מים לעוברי דרכים ולתושבי העיר.

השליט המוסלמי מחויב לספק לנתיניו ביטחון ולהשכיך צדק בעירו. אם בנוסף על כך הוא גם מסדיר את אספקת המים לעיר, הדבר מעיד על נדיבות לבו ומזכה אותו בעשיית מצווה מתמשכת לאורך זמן.

סמוך לפתחו של המסגד פעל בראשית המאה ה-19 שוק הומה אדם ופעילות, סוק אל בורג', אשר קידם את פני הנכנסים בשערי העיר. כמו סביל סולימן, נבנה הסביל מולו אנו ניצבים, במסגרת פעולות השיקום והחידוש של יפו ע"י אבו נבוט במטרה לשרת את המתפללים במסגד הגדול ביפו ואת באי השוק.

הסביל נבנה בהשראת הסבילים המפוארים שרווחו באותה תקופה ברחבי האימפריה העות'מאנית

של שכונת עג'מי, עולים חדשים השתכנו בחורבותיה וחיו בה בשנים הראשונות בתנאי עוני קשים. שכונת מנשייה נהרסה כמעט כולה בשנות השבעים וכיום נותרו ממנה רק בתים בודדים, ביניהם הבניין המשמש כיום את מוזיאון האצ"ל - בית הכורכר בעל החלונות השחורים, מסגד חסן בק, ובניין נוסף, הנמצא על גבול שכונת נווה שלום ומשמש כבית מלאכה.

כדי לדמיין את שכונת מנשייה בנויה, הומה אנשים, ריחות תבשילים וצחוק ילדים, עלינו להיזכר בסרט קולנוע, הסרט "קזבלן" שצולם כאן בסביבה.

במבט קדימה ומזרחה אפשר לראות את הבתים החד-קומתיים בעלי גגות הרעפים האדומים: אלה בתייהן של שכונות הנקראות ביחד שכונת "נווה-צדק", על שם השכונה הראשונה שנבנתה באזור הזה. מול אלפי שנות ההיסטוריה של יפו, ת"א, העיר שלפנינו, היא "ילדונה", היא נוסדה בסך הכול לפני כמאה שנה.

כאשר חיפשו בוני ת"א שם לשכונתם הנבנית, היו שהציעו את השם "יפו החדשה".

בוני ת"א רצו כי שכונתם תהווה שכונת פרברים

תחנה מס' 20

תצפית על תל-אביב

נעמוד במקום שבו נוכל לראות את תל-אביב. ברחבה שבה אנו יושבים הייתה חצר יפואית שרכש רבי ישעיהו אג'מן, פקיד בכיר בצבא הטורקי. אג'מן הגיע לארץ בשנת 1820 כדי להשתטח על קברי צדיקים. הוא גילה כי ביפו חיים יהודים מעטים והם אינם מאורגנים בקהילה מסודרת. כדי לארגן את הקהילה ואת מוסדותיה הוא החליט לקנות חצר ולייסד בה חאן - מעין אכסניה לעולי רגל יהודים ולצדה בית כנסת.

המקום נקרא בפי המקומיים "דאר אל יהוד" - חצר היהודים, ועד למאורעות תרפ"א ב-1921 שימש המקום כמרכז היהודי ביפו. במהלך המאורעות של 1936 - 1939 נהרס המקום כליל מבפנים. בשנות ה-50 הפך האזור הזה, יחד עם יפו העתיקה כולה, למוקד פשיעה שכונה "השטח הגדול". בשנות ה-60 החליטה עיריית תל-אביב-יפו להרוס את "השטח הגדול", לפנותו מתושביו ולבנות על שרידיו את יפו העתיקה כשכונת אמנים ייחודית וכמוקד תיירותי. כך נהרסו גם שרידיה של חצר היהודים ועל חורבותיה הוקם הגן הציבורי.

עד כה סיירנו באתריה ההיסטוריים של העיר יפו, הלכנו בסמטאותיה וחשנו את אלפי שנות ההיסטוריה.

אנו מתקרבים עתה אל התחנה האחרונה של סיורנו. כאן מתחבר ההווה עם העבר והעתיד. במהלך המאה התשע-עשרה הייתה יפו עיר קטנה שלא יכלה להכיל את העולים הרבים והתושבים החדשים שהגיעו לארץ הקודש. מאמצע המאה התשע עשרה החל ביפו תהליך היציאה מהחומות ונבנו בה שכונות חדשות, דוגמת עג'מי ומנשייה.

במהלך קרבות מלחמת השחרור נהרסו חלק מבתיה

עיריית תל-אביב - יפו, המישלמה ליפו, 2012

הפקת סיורים קוליים: יד בן-צבי בשיתוף חברת תור-מן

יד בן-צבי - מנכ"ל: יעקב יניב

יד בן-צבי - סמנכ"ל: אריק וירצבורגר

ייעוץ מדעי: יעקב ינון, משה רימר

ריכז הפרויקט: יולי מלכא, תרצה רבינוביץ', ענת שטיינמץ

חברת תור-מן - מנכ"ל: מיכאל הלפרין

כתיבת מסלול יפו העתיקה: אלון תמרי, יולי מלכא

ביבליוגרפיה: ראה הפנייה באתר www.visit-jaffa.com